



פרשה
אליזבט גולדווין

הקנאה שקינאו האחים ביוסף התגלגלה לנקמה שנקם בהם כשבאו לפניו לקנות אוכל. אבל יוסף המשנה למלך גם את כוחה של הענווה, והיא שהצילה אותו

מחיר הקנאה



איור: עופר גן

פרשת מקץ נפתחת בשני החלומות הציוריים של פרעה: חלום שבע הפרות "דעות המראה ודקות הבר" שכולעות את שבע הפרות היפות והשמנות "ולא נודע כי באו אל קרבנה"; ושבע השיבולים הרקות והשרופות הכולעות את שבע השיבולים הבריאות והיפות. תמונה של עוני ורעב הגובר על כל שובע ושפע עולה משני החלומות. כעין תזכורת לכך שחברה הבנויה מפערים גדולים מדי בין ענייה לעשירה היא חברה שבסופו של דבר ישלטו בה רעב ומחסור לכול.

יוסף הוא גיבור פרשתנו, וגם גיבור הפרשות שלפניה וש אחריה. יוסף, אשר בגיל שבע־עשרה חלם חלומות גדולות, יוסף היהיר והמפונק שמביא את דיבתם הרעה של אחיו אל אביו, יוסף המלא בעצמו עד כי אינו מרגיש בשנאת אחיו ובקנאתם. האם זה אותו יוסף שמוצא את דרכו לעמדה מספר שתיים באימפריה המצרית? כיצד אפשר להבין את השינוי הזה?

בפרשה הקודמת הגיע יוסף ברוב תמימותו לבקר את אחיו בשליחות אביו, שגם הוא לא היטיב לראות כיצד יחסו המפלה ליוסף מעורר ומלבה את שנאת אחיו אליו. לאחר שזממו לרוצחו, החליטו כי ייטיבו לעשות אם ייפטרו ממנו על־ידי מכירתו לעבדות. כך מצא את דרכו אל מצרים, אל בית פוטיפר שבו מתחילים להתגלות כישוריו יוצאי הדופן, עד כי "ייעזב כל אִשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא יָדַע אֶתוֹ מֵאוֹמֶה כִּי אִם הֲלָחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל וְיֵהִי יוֹסֵף יֵפֶה תֹאֵר וְיִפְהַ מְרָאָה" (בראשית לט ו). האם מפליא שאשת פוטיפר מתאהבת בו? אולם יוסף כנראה למד מן הניסיון. הוא מוותר הפעם על גאוותו ולא נענה לחיזוריה, וכך מוצא את עצמו בכלא, בתחתית של התחתית.

אילו נכנע יוסף לגורלו המר, היה בהחלט אפשר להבינו ולהזדהות עמו אלא שכך לא היה הופך למשנה לפרעה. נראה שיוסף ניצל היטב את הזמן בכלא כדי להפיק לקחים, לצמוח ולהתפתח – מה שאפשר לו לממש את הפוטנציאל שהרגיש בעצמו עוד בנעוריו. כך, כאשר חבריו לכלא חולמים חלומות מטרידים, נראה שיוסף שכח את היירותו וטרים יפתור להם אותם נכונה הוא מעיד "הֲלוֹא לְאִלוֹהִים פְּתוּרִים סִפְרוּ נָא לִי". וכך, כאשר פרעה אינו מוצא מי שיפרש לו את חלומותיו בצורה משביעת רצון, נזכר שר המשקים שהושב בינתיים אל משרתו במיומנותו יוצאת הדופן של יוסף. ואכן, "וַיְדַבֵּר מִן הַבּוֹר וַיַּגִּילָח וַיַּחֲלֵף שְׂמֹלֹתָיו וַיָּבֵא אֶל פְּרֹעֶה. וַיֹּאמֶר

את הדרך שבה יוסף מתעלל באחיו כשהם מגיעים למצרים לקנות מזון. נקשיב למילים: "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת אָחָיו וַיַּכְרֶם וַיִּתְּנֶם אֲלֵיהֶם וַיַּדְבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת... וַיַּכְרֶם יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִפְרָהוּ." (שם מב זח) הקרבה הלשונית בין ההיכרות להתנכרות מורגשת היטב בלשון. אלה אותם אחים שהתנכלו לאחיהם ואמרו ליעקב "הֲכֶר נָא הַכְּתָנֹת בְּנֶגְדְּ הוּא" (שם לו לב). ואכן המדרש כותב על כך שכשם שהאחים התנכרו ליוסף כשמכרוהו, הוא מחזיר להם עתה בניכור ומנצל את היתרון הנובע מכך שהוא מזהה אותם והם אינם מזהים אותו.

בכל זאת יש משהו מאכזב בנקמה האכזרית של יוסף הנרמות בפסוק: "וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְלִים אַתֶּם לָרְאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאָרֶץ פְּאֵתָם" (שם מב ט). האם ניתנת כאן לגיטימציה לנקמות? מה שבטוח הוא שיוסף מצליח לעורר באחיו רגשי חרטה: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחָיו אֲבָל אֲשַׁמִּים אָנַחְנוּ עַל אָחֵינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְּנוֹ אֲלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת" (שם כא) □

פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אתו". וגם עכשיו מודע יוסף למגבלות הכוח שלו: "וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרֹעֶה לֵאמֹר: בְּלִעְרִי, אֲלוֹהִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פְּרֹעֶה".

פתרונו של יוסף מלא השראה, שכן לאחר שהסביר לפרעה את משמעות חלומותיו הוא גם מגיש לו המלצות עם תוכנית עבודה מפורטת לשבע שנות השובע הצפויות לקראת הרעב הנורא שיבוא אחריהן. כך, ללא ועדות מיותרות. התוכנית הכלכלית של יוסף זהירה ומאוזנת. הוא ממלא את מחסני מצרים בכמויות דמיוניות של תבואה כך שבשנות הרעב שלא מאחרות לבוא על האזור כולו רק במצרים לא שורר רעב.

סיום מאכזב

יוסף סלל את דרכו לראשות הממשלה בדרך הקשה: דרך הבור, העבדות והכלא. הוא התמודד עם היירותו ועם פחדיו ולכן יכול היה כשרונו להתממש והוא הפך למנהיג דגול.

על רקע תהליך צמיחה והתפתחות זה מפתיע לראות